

WOJCIECH ŚWIEBODA

Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-5265-5784>

DOI: 10.26106/6x8d-sd58

DZIEŁA ZAKAZANE.
CENZURA NA UNIWERSYTECIE KRAKOWSKIM
W PIERWSZEJ POŁOWIE XV WIEKU

W jednej z mów nieznanego z imienia rektora Uniwersytetu Krakowskiego rozpoczynającej się od słów „Sobrii estote et vigilate” wygłoszonej w latach 20. XV wieku znalazła się warta uwagi wzmianka o wprowadzeniu na uczelni nakazu informowania rektora o wszelkich znanych przypadkach rozpowszechniania lub przepisywania rękopisów zawierających dzieła autorów husyckich, lub wszelkiego rodzaju teksty zachwalające ich doktrynę¹. Kto posiadał w swoim księgozbiorniku takie utwory, a nie zgłosił tego faktu władzom uczelni, mógł narazić się na niemałe kłopoty. O tym, że nie było to jedynie doraźne rozporządzenie, świadczą zarówno przypadki postawienia niektórych członków społeczności uniwersyteckiej w stan podejrzenia o sprzyjanie herezji, jak i podjęcie przez władze uczelni innych czynności prawnych mających na celu przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się poglądów czeskich reformatorów i wszelkich innych sprzeciwiających się otwarciu doktrynie lub praktykom Kościoła rzymskiego. Powstają zatem pytania, czy w związku z tym faktem można mówić o istnieniu cenzury na Uniwersytecie Krakowskim i czy został opracowany kanon lektur zakazanych? Czy można było w jakikolwiek sposób otrzymać licencję na posiadanie dzieł uznanych za heretyckie? Jakie konsekwencje groziły za niepodporządkowanie się rozporządzeniom władz uniwersyteckich? Wreszcie, jaka była procedura postępowania wobec tych, którzy postąpili wbrew powyższym nakazom?

Według teologicznej koncepcji istnienia państwa i władzy nadrzędnym celem monarchów chrześcijańskich, obok obrony papieża i Kościoła, miała być troska o zapew-

---

¹ BJ, rkp. 1587, k. 135r; Edycja fragmentu: M. K o w a l c z y k, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 44–45, *Źródła do Dziejów Nauki i Techniki*, t. 8.

nienie życia wiecznego poddanym². Z tego powodu zarówno władze duchowne, jak i świeckie były zobligowane do uniemożliwienia rozprzestrzeniania się niebezpiecznych dla wiary twierdzeń. Osiągnięciu tego celu miały między innymi służyć różne formy kontroli treści wypowiedzi zarówno ustnych jak i pisemnych, a także korygowania błędów. Z dzisiejszego punktu widzenia można zatem mówić o wszechobecnej cenzurze religijnej w Europie. Określenie to jednak wydaje się anachroniczne, jako że wówczas była to powszechnie stosowana forma działania na rzecz obrony wiary katolickiej. Niższe studium stawia sobie za cel prześledzenie działań Uniwersytetu Krakowskiego i jego członków na rzecz ograniczenia zasięgu oddziaływania pewnych pism oraz poglądów sprzecznych z nauczaniem Kościoła rzymskiego, zanim w Europie pojawiła się pierwsza prasa drukarska. Jak zobaczymy, podejmowane czynności mieszczą się w definicji łacińskiego słowa *censura*, -ae, rozumianego jako kontrola, nadzór, ocena, jak również czasownika *censuro*, -are - poprawiać, korygować³. Należy mieć jednak na uwadze, że początek cenzury w postaci, jaką znamy obecnie, przyniosła dopiero bulla papieża Innocentego VIII z 1487 roku *Inter multiplices nostrae sollicitudines curas*, wedle której drukiem mogły zostać wydawane jedynie teksty, które otrzymały zgodę od biskupa⁴.

Wyszukiwanie dzieł, których treść uchodziła za niezgodną z prawdami wiary obowiązującymi w Kościele katolickim, stanowiło jedną z wielu metod walki z herezją. O tym, jaką rolę w agitacji heretyckiej odgrywały teksty przepisywane i rozpowszechniane wśród osób umiejących czytać, pisano już wielokrotnie⁵. Dość dobrze znany jest też temat cenzury na Uniwersytecie Krakowskim dla epoki Oświecenia i czasów późniejszych⁶. Badacze wyszli bowiem ze słusznego założenia, że dopiero proces wydawania książek stanowił prawdziwe wyzwanie dla kontroli treści powstających pism, ponieważ umożliwiał w niespotykanym dotąd tempie zwielokrotnienie powielania

² K. O ż ó g, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*, Kraków 2004, s. 132, *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU*, t. 105. Więcej na ten temat – zob. B. S e s - b o ũ é, *Poza Kościołem nie ma zbawienia. Historia formuły i problemy interpretacyjne*, tłum. A. K u r y ś, Poznań 2007, s. 47–121, A Ω.

³ *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 2, red. M. P l e z i a, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1967, kol. 312.

⁴ B. S z y n d l e r, *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku*, Kraków 1993, s. 8.

⁵ E. P o t k o w s k i, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984, s. 67–68 (tam też zebranie literatury europejskiej na ten temat); P. K r a s, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, s. 68–97.

⁶ J. D u ż y k, *Z dziejów cenzury w Krakowie w wiekach XV–XVII*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1956, t. 2, s. 375–411; W. S z e l i Ń s k a, *Książka różnowiercza na Uniwersytecie Krakowskim w początkach Reformacji*, „Roczniki Biblioteczne” 1985, t. 39, nr 1–2, s. 83–114; B. S z y n d l e r, dz. cyt.; P. B u c h a l d - P e l c o w a, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, s. 111–121, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 24; H. B a r y c z, *Uniwersytet Jagielloński w roli cenzora*, [w:] t e n ż e, *Szkice z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1933, s. 128–152, *Biblioteka Krakowska*, t. 80; P. G u z o w s k i, *Pierwszy polski indeks ksiąg zakazanych*, „Studia Podlaskie” 2002, t. 12, s. 173–202.

przekazu⁷. Znacznie słabiej oświetlona jest epoka przed upowszechnieniem druku na ziemiach polskich. Pojedyncze wątki dotyczące kontrolowania ksiąg pod kątem ich zawartości poruszane były na marginesie innych zagadnień przez historyków⁸, jednakże poza przedstawieniem różnych form i przypadków ingerowania w przekaz treści dzieł pisanych nie sformułowano wniosków pozwalających na uzyskanie odpowiedzi na niektóre z postawionych we wstępie pytań.

Średniowieczny uniwersytet był miejscem przekazywania wiedzy i uprawiania nauki na podstawie starożytnego dorobku w duchu kultury chrześcijańskiej. Działalność naukowa łączyła w sobie w sposób nierozłączny poznanie rozumowe z wiarą⁹. Jednym z głównych filarów misyjnych wszechnic średniowiecznych była walka w obronie ortodoksyjnej wiary. Każde ich przeinaczenie lub negowanie przez jakiegokolwiek profesora czy studenta wywoływało określoną reakcję ze strony społeczności uniwersyteckiej, począwszy od dyskusji, poprzez upomnienie aż do podjęcia stosownych środków prawnych mających na celu poprawę błędów¹⁰. Formy uniwersyteckiej cenzury dotyczyły trzech obszarów: swobody konstruowania własnych twierdzeń i opinii, powtarzania zdań innych autorów oraz wyrażania ocen krytycznych wobec władz zwierzchnich. Granice wszystkich tych sfer wyznaczało z jednej strony prawo świeckie i kanoniczne, z drugiej – dogmaty wiary katolickiej.

Do soboru w Konstancji (1414–1418) obecność na ziemiach polskich tekstów Jana Husa i innych czeskich uczonych nie była zjawiskiem niezwykłym. Zarówno przed, jak i po fundacji uniwersytetu w Krakowie w 1400 roku wielu Polaków studiowało na Uniwersytecie Karola w Pradze, skąd przywoziło do kraju rękopisy z dziełami tamtejszych profesorów¹¹. Poza tym w pierwszych latach aktywności kaznodziejskiej Husa nie było

---

⁷ A. Pettegree, M. Hall, *The Reformation and the Book: A Reconsideration*, "The Historical Journal" 2004, Vol. 47/4, s. 785–808; M. Meserve, *The Papacy, Power, and Print: The Publication of Papal Decrees in the First Fifty Years of Printing*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, eds. N. Lammal, J. Cumby, H. J. Helmers, Leiden–Boston 2021, s. 259–270.

⁸ J. Garbaciak, A. Strzelecka, *Uniwersytet Jagielloński wobec problemów husyckich w XV w. (próba wprowadzenia w zagadnienie)*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 1964, t. 5, z. 1–2, s. 7–52; P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 73–85; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim. Działalność Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2021, s. 60–67, *Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 7.

⁹ M. Markowski, *Pierwotory uniwersytetów*, Olecko 2003, s. 10, 18, *Episteme*, 32; K. Ożóg, *Uczeni...*, dz. cyt., s. 9.

¹⁰ G.S. Moule, *Corporate Jurisdiction, Academic Heresy, and Fraternal Correction at the University of Paris, 1200–1400*, Leiden–Boston 2016, s. 241–242, *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, Vol. 51; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 147–149; O wpływie kanonistów na codzienność ówczesnego Kościoła oraz nieostrych granicach dzielących w duszpasterskiej praktyce to, co akceptowalne od tego, co zabronione interesująco pisze J. Van Engen, *A World Astir: Europe and Religion in the Early Fifteenth Century*, [w:] *Europe After Wyclif*, eds. J.P. Hornebeck, M. Van Dussen, New York 2017, s. 11–45.

¹¹ J. Krzyżaniakowa, *Profesorowie krakowscy na uniwersytecie w Pradze – ich mistrzowie i koledzy*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyzromskie-*

żadnych podstaw do ukrywania faktu posiadania lub przepisywania jego tekstów. Sytuacja uległa zmianie, gdy na czeskiego uczonego spadły kary ekskomuniki w latach 1411–1413¹². Fakt nałożenia cenzur kościelnych stanowił dla intelektualistów sygnał wskazujący na konieczność zachowania powściągliwości w stosunku do jego nauczania. Już wówczas można było dostrzec rodzący się stopniowo dystans duchowieństwa polskiego do idei sformułowanych przez czeskich reformatorów. Jaskrawym tego przykładem może być postawa dostojników kościelnych wobec Hieronima z Pragi głoszącego kazania na ziemiach polskich i litewskich w 1413 roku. Wyrazili oni oburzenie wobec treści przekazywanej przez niego nauki i wywarli nacisk na biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca, aby ten przesłuchał kaznodzieję¹³. Od momentu oficjalnego potępienia Jana Husa przez uczestników soboru w Konstancji w 1415 roku i Hieronima z Pragi w 1416 roku (obaj zostali skazani na karę śmierci na stosie) oraz uznania ich zwolenników za heretyków¹⁴ powtarzanie i rozpowszechnianie hasel czeskich reformatorów de facto oznaczało popieranie herezji husyckiej. Istotnym dokumentem prawnym, który nie pozostawiał żadnego pola do odmiennej interpretacji, była bulla papieża Marcina V *Inter cunctas* z 1418 roku skierowana bezpośrednio do władców europejskich, w której wyraźnie potępiono dzieła wspomnianych kaznodziejów¹⁵.

W metropolii gnieźnieńskiej pierwsze kroki mające na celu ograniczenie rozpowszechniania myśli czeskich reformatorów zostały podjęte jeszcze przed soborem w Konstancji. W statutach synodu poznańskiego obradującego między rokiem 1412 a 1414 znalazł się ustęp, w którym karami duchowymi grożono tym, którzy usprawiedliwialiby Jana Husa¹⁶. Najbardziej kompleksowy program walki z herezją został opracowany w 1420 roku przez uczestników synodu generalnego obradującego w Wieluniu i Kaliszu. Potępiono na nim błędne twierdzenia Jana Husa i angielskiego uczonego Jana Wiklefa (zm. 1384), którego myśli stanowiły inspirację dla tego pierwszego. Ponadto zakazano głoszenia nauk husyckich, zwłaszcza tezy o nieważności sakramentów udzie-

---

mu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej, red. W. B u k o w s k i i in., Kraków 1995, s. 505–527; K. O ż ó g, *Uczni w monarchii Jadwigi...*, dz. cyt., s. 27–33; R. T. T o m c z a k, *Kontakty edukacyjne Polaków z uniwersytetami praskimi w okresie średniowiecza. Studium prozopograficzne*, Poznań 2020, s. 39–122 (tam też starsza literatura).

¹² J. K e j ř, *Husův proces*, Praha 2000, s. 52; E. K n a p e k, *Piotr Wysz wobec kryzysu Kościoła*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. G a ł u s z k a O P, T. G r a f f, G. R y ś, Kraków 2013, s. 305–306.

¹³ T. G r a f f, *The Monarchy of Wladyslaw Jagiello and Jerome of Prague*, „Husitský Tábor” 2017, t. 21, s. 13–24; E. K n a p e k, *Biskupi polscy wobec czeskiego ruchu reformatorskiego i wizyty Hieronima z Pragi*, [w:] *Středověká univerzitní vzdělanost*, wyd. M. N o d l, Praha 2017, s. 173–174, *Colloquia Mediaevalia Pragensia*, t. 18.

¹⁴ *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, grecki, arabski, ormiański, polski*, oprac. A. B a r o n, H. P i e t r a s S J, t. 3: (1414–1445) *Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym*, Kraków 2004, s. 114–143, 162–165.

¹⁵ Edycja bulli – zob. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2000, t. 74, s. 248–261; Celowo pomijam nazwisko autora wydania oraz tytuł publikacji z powodu plagiatu, jakim jest tekst poprzedzający edycję.

¹⁶ E. K n a p e k, *Piotr Wysz...*, dz. cyt., s. 305–306.

lanych przez kapłanów pozostających w stanie grzechu śmiertelnego oraz o konieczności przyjmowania Komunii świętej pod dwiema postaciami¹⁷. Wprowadzono nakaz, aby wszyscy wierni zgłaszali biskupom, proboszczom i inkwizytorom wszelkie przypadki głoszenia podejrzanych nauk dotyczących spraw wiary, a także denuncjowali osoby podejrzane o herezję. Ustalono zakres współpracy między władzą duchowną a świecką w tej kwestii. Ponadto zakazano wyjazdu do Czech bez stosownej zgody. Uczestnicy synodu zwrócili także uwagę na konieczność odbywania regularnych wizytacji diecezjalnych, co miało stanowić skuteczne narzędzie do wyszukiwania heretyków oraz ksiąg zawierających dzieła heretyckie¹⁸. W instrukcji sporządzonej dla wizytatorów zalecano zwrócenie uwagi na to, czy księża posiadają w swoich księgozbiorach dzieła lub kompilacje tekstów Husa, Wiklefa, Hieronima z Pragi i Jakoubka ze Stříbra (zm. 1429), odnoszące się zwłaszcza do kwestii Komunii świętej pod dwiema postaciami. W przypadku wykrycia takich rękopisów wizytator miał je przekazać archidiakonowi¹⁹.

Kolejne synody diecezjalne potwierdzały statuty synodu wieluńsko-kaliskiego, dopracowując niektóre artykuły²⁰. W diecezji krakowskiej uczestnicy synodu obradującego pod przewodnictwem biskupa Wojciecha Jastrzębca w 1420 roku podkreślili pilną potrzebę wyeliminowania błędów znajdujących się w różnych księgach liturgicznych używanych przez duchownych na terenie diecezji krakowskiej. Niektóre z nich zawierały treści ocierające się wręcz o herezję, jak przykładowo próba wyjaśnienia tajemnicy transsubstancjacji chleba i wina, wedle której przemiana eucharystyczna następuje pod wpływem samego zmieszania się obu substancji²¹.

Na synodzie archidiecezji gnieźnieńskiej obradującym w Łęczycy w 1429 lub 1430 roku ponownie poruszono problem posługiwania się przez duchownych niewłaściwymi podręcznikami homiletycznymi zawierającymi błędy doktrynalne²². Synod zabronił używania niezatwierdzonych mszałów oraz korzystania z kilku innych dzieł.

---

¹⁷ *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, wyd. B. Ulanowski, J. Fijałek, A. Vetulani, Kraków 1951, s. 8, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*, t. 4.

¹⁸ Tamże, s. 94–96; P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 213–214.

¹⁹ *Instrukcja dla wizytatorów synodalnych w prowincji gnieźnieńskiej*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 5, Kraków 1889, s. 31, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 13; Por. E. Potkowski, dz. cyt., s. 69; Por. J. Gręźlikowski, *Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, „Prawo Kanoniczne” 2004, t. 47, nr 1–2, s. 163–166.

²⁰ Z. Jakubowski, *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420–1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, „Studia o rękopisach” 1992, t. 29, s. 71; P.O. Krafel, *Polské provinciální synody 13.–15. století*, Praha 2016, s. 70–71.

²¹ *Statuta Alberti Jastrzębiec episcopi Cracoviensis. Ann. 1423*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 4, ed. U. Hayzman, Kraków 1875, s. 80–82; K. Ożóg, *Kleine Pastoralkompendien in den späten Mittelalter*, [w:] *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, Hrsg. N. Kruppa, L. Zygnér, Göttingen 2006, s. 228–232.

²² L. Zygnér, *Działalność synodalna arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca (próba retrospekcji i reinterpretacji)*, „Studia Mazowieckie” 2015, t. 10/24, nr 3, s. 72.

W liście z 19 marca 1430 roku wysłanym do biskupa wrocławskiego Konrada w sprawie adaptacji postanowień synodalnych Wojciech Jastrzębiec, będący wówczas arcybiskupem gnieźnieńskim, wymienił *Rosarius* zwany *Florigerus*, następnie *Liber de cognitione verae vitae* przypisywany św. Augustynowi (w rzeczywistości autorem był Honoriusz z Autun) oraz *Expositio quaedam symboli Atanasii*, określając je jako teksty pełne błędów heretyckich²³. Ostatni z nich to jedna z wersji popularnego w tamtym czasie krótkiego dziełka objaśniającego *Credo* zaczynającego się od słów: „Intellectus humanus a rebus sensibilibus”²⁴. Jeden z niewielu znanych egzemplarzy zachował się w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego. Czas jego powstania datuje się na koniec XIV wieku, a jego autorem był Maciej z Zerst (łac.: Cerwist), augustianin-eremita z prowincji saskiej²⁵. Uczestnicy synodu zwrócili szczególną uwagę na występujące w nim błędy w ustępach o zstąpieniu Chrystusa do piekieł, wstąpieniu do Nieba oraz o Sądzie Ostatecznym²⁶. Znacznie mniej wiadomo, co z kolei zaniepokoiło duchownych w drugim z wymienionych dzieł, które było powszechnie znane w całej Europie²⁷. Arcybiskup napisał jedynie, że zawiera ono wiele herezji i błędów („continent multas hereses et errores”)²⁸.

Na szczególną uwagę zasługuje wymieniony przez arcybiskupa *Rosarius* znany także pod nazwą *Floretus* (lub pod zniekształconym tytułem *Florigerus*). Był to dykcjonarz opracowany w środowisku angielskich lollardów pod koniec XIV wieku. Autor zamieścił w nim szereg potępionych przez sobór w Konstancji kwestii Jana Wiklefa, takich jak: negowanie ważności spowiedzi przed kapłanem, nazwanie papieża antychrystem, postulowanie powszechnej Komunii świętej pod dwiema postaciami, wolności głoszenia kazań, odrzucenia kultu krzyża i obrazów²⁹. Jerzy Wolny wykazał, że na ziemiach polskich znane były dwie wersje tego dzieła – większa składająca się z prologu, właściwego słownika i indeksu, oraz – mniejsza, ograniczona jedynie do wykazu haseł z objaśnieniami. Incipit podany przez arcybiskupa Jastrzębca wskazuje, że obiektem zainteresowania był wariant krótszy³⁰, choć bez wątpienia pełna wersja także była zakazana.

W Bibliotece Jagiellońskiej znajduje się rękopis zawierający *Floretus maior*, który został przepisany w 1417 roku przez Marcina z Żytowiecka prawdopodobnie podczas

²³ *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, wyd. J. S a - w i c k i, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 127; Por. E. P o t k o w s k i, dz. cyt., s. 69–70.

²⁴ A. Z u m k e l l e r OSA, *Manuscripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966, nr 681a, s. 610, *Cassiacum*, Bd. 20.

²⁵ BUWr IF 588, k. 28r–42v.

²⁶ „(...) quae circa articulos de descensu Christi ad infernos, de ascensu in celum et de adventu eius ad iudicium multas hereses continent et errores (...)”. *Concilia Poloniae...*, dz. cyt., t. 10, s. 127.

²⁷ Edycja: S. Aurelii Augustini *Cognitio vitae, seu De cognitione verae vitae*, [w:] *Patrologia Latina*, Vol. 40, rec. J.P. M i g n e, Parisiis 1887, kol. 1005–1032.

²⁸ *Concilia Poloniae...*, dz. cyt., t. 10, s. 127.

²⁹ J. W o l n y, *Maurycy Rzaczkowski „Floretus theologicus” w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej i innych księgozbiorów*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1977, t. 27, s. 8; P. K r a s, *Husyci...*, dz. cyt., s. 74–75.

³⁰ J. W o l n y, dz. cyt., s. 9–10.

jego pobytu w Pradze³¹. Z zapiski znajdującej się we wspomnianym kodeksie³² można dowiedzieć się bardzo ciekawej historii związanej właśnie z poszukiwaniem podejrzanych dzieł. W 1424 roku rękopis Marcina z Żytowiecka został przedstawiony archidiaconiowi gnieźnieńskiemu Mikołajowi Kickiemu przez pewnego scholara z Pniew, który wyraził zaniepokojenie w związku z jego treścią³³. Archidiakon z kolei oddał kodeks profesorowi teologii Maurycemu Rvačce z Pragi (zm. po 1424), znanemu czeskiemu przeciwnikowi Jana Husa przebywającemu wówczas w Krakowie³⁴, by ten ocenił *Rosarius* pod kątem zgodności z wiarą. Uczony, po uważnej lekturze, sporządził dwustronicowy wykaz błędów dostrzeżonych w dziele, który obecnie jest dołączony do kodeksu na początkowych kartach³⁵. Maurycy Rvačka podkreślił, że należy dołożyć wszelkich starań, aby tego rodzaju traktaty nie były rozpowszechniane, ponieważ czytelnikom może się wydawać, że zawierają naukę uznawaną przez Kościół za prawowierną³⁶. Kodeks trafił następnie do biblioteki Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie był czytany między innymi przez profesora Stanisława z Zawady (zm. 1491)³⁷. Co ciekawe, nie był to jedyny egzemplarz tego dzieła w zbiorach bibliotecznych uczelni krakowskiej. Z drugiej połowy XV wieku pochodzi kopia traktatu będąca własnością innego profesora teologii Jana ze Słupcy (zm. 1488)³⁸. Z kolei w 1911 roku w kościele parafialnym w Żywcu Jan Fijałek natknął się na rękopis zawierający *Floretus minor*, który następnie przekazał w testamencie Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności. Niewiele jednak wiadomo o dawnych losach tego kodeksu³⁹.

Być może to właśnie afera związana z *Rosariusem* należącym do Marcina z Żytowiecka od 1420 roku studiującego w Krakowie⁴⁰ stała się impulsem do wydania przez Uniwersytet Krakowski szeregu decyzji mających na celu zdecydowaną walkę z pismami heretyckimi. Jej początek stanowiła przedstawiona we wstępie mowa rektorska. Nie jest wykluczone, że to właśnie Maurycy Rvačka, po wydaniu ekspertyzy dotyczącej przedstawionego mu tekstu, zwrócił uwagę władz uniwersyteckich na potrzebę kontrolowa-

³¹ J. Wołny, dz. cyt., s. 7.

³² BJ, rkp. 1305, k. 12r–224r; zob. także: *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 8, oprac. M. Kowalczyk i in., Kraków 2004, s. 207 (autorzy opisu: C. Piroszyńska, L. Nowak).

³³ BJ, rkp. 1305, k. 12r.

³⁴ M. Zwiercan, *Rwaczka Maurycy z Pragi*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 279–280.

³⁵ BJ, rkp. 1305, k. 1r–v. Edycja: J. Wołny, dz. cyt., s. 11–14.

³⁶ J. Wołny, dz. cyt., s. 14.

³⁷ *Catalogus*, t. 8, s. 208.

³⁸ BJ, rkp. 1304, k. 1r–308r. *Catalogus*, t. 8, s. 204–206 (autorzy opisu: C. Piroszyńska, M. Kowalczyk).

³⁹ BNPAU/PAN, rkp. 1968; Zob. E. Knapiek, *Rękopisy średniowieczne w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Roczniki Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2012, t. 57, s. 33–34.

⁴⁰ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpr. R. Grzesika, Kraków 2004, s. 106 [nr 20e/131].

nia zawartości ksiąg używanych przez profesorów i studentów, podobnie jak to miało miejsce w odniesieniu do kleru parafialnego. Maria Kowalczyk wysunęła hipotezę, że rektorem, który wydał rozporządzenie dotyczące zgłaszania podejrzanych dzieł, mógł być albo Maciej z Koła, rektor w semestrze letnim 1423 roku, albo Jan de Saccis z Pawii, rektor w semestrze letnim 1425 i zimowym 1425/1426. W wygłoszonej mowie znajdowało się bowiem wiele motywów dotyczących zdrowia i chorób, a obaj profesorowie byli znawcami medycyny (Jan z Pawii był doktorem medycyny, a Maciej z Koła interesował się tą dziedziną nauki)⁴¹. Niezależnie od ostatecznego rozstrzygnięcia, wszystkie wymienione fakty wskazują jako czas wprowadzenia kontroli dzieł na Uniwersytecie Krakowskim na połowę lat 20. XV wieku. Co więcej, mniej więcej w tym samym czasie do przysięgi składanej przez studentów podczas ceremonii przyjęcia na studia dodany został ustęp, w którym każdy z osobna deklarował, że nie będzie przyjmował nauki Jana Husa: „Item, quod opinionem Hus heretici dampnati non servabo”⁴². Postulatorem jej dołączenia do formuły wypowiedzianej podczas publicznej uroczystości miał być doktor teologii Elias z Wąwolnicy (zm. po 1446). Dokładna data jej wprowadzenia nie jest znana (podawany niekiedy rok 1423 nie znajduje potwierdzenia w źródłach)⁴³, niemniej stanowiła ona drugie, obok nakazu zgłaszania podejrzanych ksiąg, niezwykle ważne narzędzie służące przeciwdziałaniu szerzenia się heterodoksyjnych poglądów w murach uczelni.

Rozporządzenie rektorskie dotyczące posiadania podejrzanych ksiąg było nie tylko aktem prewencyjnym, ale pociągało za sobą rzeczywiste działania skierowane wobec tych członków społeczności uniwersyteckiej, którzy zignorowali polecenie. Przed 1427 rokiem jeden ze studentów o imieniu Wincenty został wezwany do stawienia się przed trybunałem składającym się z rektora, biskupa krakowskiego i inkwizytora papieskiego z powodu przepisywania i rozpowszechniania kazań Jana Husa. Ponieważ pozwany zlekceważył nakaz, został obłożony ekskomuniką⁴⁴. W obawie przed grożącym mu procesem Wincenty zapewne wyjechał z Krakowa na teren diecezji poznańskiej, gdzie, jak sam przyznał w jednej z suplik skierowanych do Rzymu, posługiwał jako kapłan wśród husytów, aż do czasu, kiedy dokonał abszolucji przed inkwizytorami⁴⁵. Dotychczas nie udało się jednoznacznie zidentyfikować oskarżonego z którymkolwiek ze studentów wpisanych do Metryki Uniwersyteckiej. Przeszłość Wincentego, o której sam opowiadał, wskazywała na jego fascynację naukami Husa na długi czas przed procesem. Zanim zaczął studia w Krakowie, miał przebywać w Czechach, gdzie słuchał kazań czeskiego reformatora, zgadzał się z jego poglądami i je bronił. Zlekceważył ponadto nakazy papieskie dotyczące konieczności ujawnienia i oddania tekstów ekskomunikowanego

⁴¹ M. K o w a l c z y k, dz. cyt., s. 59–60.

⁴² *Metryka*, t. 1, s. 3.

⁴³ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 66–67.

⁴⁴ *Bullarium Poloniae*, t. 5: 1431–1449, ed. I. S u ł k o w s k a - K u r a ś, S. K u r a ś i in., Romae–Lublina 1995, nr 790, s. 139. Poprawna data – zob. T. J u r e k, *Szamotyły Stare*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 4, oprac. P. D e m b i ń s k i i in., red. T. J u r e k, Poznań 2008, s. 808.

⁴⁵ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 62–63.

kaznodziei⁴⁶. Przypadek Wincentego został potraktowany przez władze uniwersyteckie z pełną powagą. Skład komisji, przed którą został wezwany, wskazuje, że wszczęto wobec niego postępowanie inkwizycyjne w sprawach o czystość wiary (*in causa fidei*). I choć do przesłuchania nie doszło, to jednak za niestawiennictwo przed trybunałem inkwizycyjnym została nałożona na niego ekskomunika, czyli najwyższa kara duchowa.

Po soborze w Konstancji dzieła Jana Husa i Jana Wiklefa znalazły się na czele listy dzieł zakazanych na ziemiach polskich. Nie wydano jednak nakazu palenia rękopisów zawierających teksty wyklętych uczonych, jak to miało miejsce choćby w przypadku Talmudu w niektórych miejscach Europy⁴⁷ czy dzieł Wiklefa w Pradze⁴⁸. Obecność różnych tekstów uznanych za heretyckie w bibliotekach kościelnych może wskazywać, że egzemplarze były konfiskowane i przekazywane przedstawicielom Kościoła⁴⁹, co było zgodne ze wspomnianymi już statutami synodalnymi. Z kolei członkowie społeczności uniwersyteckiej prawdopodobnie mogli otrzymać zgodę na zachowanie swoich kopii, o ile zgłosili fakt ich posiadania oraz wytłumaczyli powód, dla którego były one dla nich niezbędne. Znajomość pism heretyckich była bowiem kluczowa dla uczonych, by móc podjąć polemikę z błędnymi tezami oraz by wyjaśnić wiernym ortodoksyjne stanowisko Kościoła⁵⁰. W ten sposób można tłumaczyć obecność szeregu pism czeskich reformatorów, Wiclifa czy innych zakazanych dzieł w zbiorach biblioteki uniwersyteckiej.

Podejrzenia wzbudzali natomiast ci, którzy nie uprawiali takiej aktywności, a mimo tego posiadali teksty potępionych autorów. Uwagę pewnego profesora uczelni krakowskiej przykuł jeden z należących do magistra Andrzeja Gałki z Dobczyna (zm. po 1451) kodeksów, który miał zawierać heretyckie teksty. Ponieważ jego właściciel przebywał w tamtym czasie w klasztorze mogińskim w ramach nałożonej na niego pokuty, na początku 1449 roku krakowski wikariusz generalny *in spiritualibus* Jan Elgot (zm. 1452), doktor prawa kanonicznego, dokonał rewizji domu Gałki w poszukiwaniu wspomnianej księgi. Jej rezultatem było odkrycie w księgozbiornie uczonego szeregu dzieł Jana Wiklefa, a dodatkowo naniesionych własnoręcznie przez magistra komentarzy marginalnych, które wyrażały aprobatę wobec potępionych przez Kościół koncepcji Anglika⁵¹. Były to wystarczające dowody, by wszczęć wobec krakowskiego profesora proces *in causa fidei*. Oskarżonemu udało się jednak uciec z Mogiły na Śląsk, skąd w późniejszym czasie wysyłał na uniwersytet listy. Próbował w nich tłumaczyć, że jego zainteresowania dotyczyły jedynie zagadnień uniwersaliów (w tym przypadku realizmu),

⁴⁶ Bullarium Poloniae..., dz. cyt., t. 5, s. 139.

⁴⁷ G. D a h a n, *Les intellectuels chrétiens et les Juifs au Moyen Âge*, Paris 1999, s. 217–219; W. Ś w i e b o d a, *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Paganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013, s. 52.

⁴⁸ P. K r a s, *Husyci...*, dz. cyt., s. 72.

⁴⁹ Tamże, s. 87–88.

⁵⁰ E. P o t k o w s k i, dz. cyt., s. 70.

⁵¹ P. K r a s, *Pastor gregis dominici et doctrina pestifera. Działania Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie Andrzeja Gałki z Dobczyna (1448–1449)*, [w:] *Ecclesia – regnum – fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. S. G a w l a s i n., Warszawa 2015, s. 650–651.

które wykładowcy Wydziału Sztuk Wyzwolonych powinni znać. Tłumaczenia na nic się zdały, ponieważ Gałka skomponował równocześnie pieśń pochwalną w języku polskim na cześć Wiklefa, tym samym zaprzeczając swoim słowom. Ponadto z dedykacji zamieszczonych przy dziełach tego uczonego wynikało, że krakowski profesor zamierzał przedstawić kilku możnowładcom własne krytyczne poglądy na temat stanu duchownego i Kościoła. Były to dowody jednoznacznie świadczące o tym, że Andrzej z Dobczyzna skłaniał się ku herezji. Oskarżonego nigdy nie udało się doprowadzić przed oblicze trybunału inkwizycyjnego, ale jego „przypadek” trwale zapisał się negatywnie w pamięci uniwersytetu⁵². W Księdze Promocji przy wpisie o uzyskaniu przez niego stopnia magistra w 1425 roku znajduje się dopisek: „Galka, hereticus pessimus, cum quo disputabant cuncti”⁵³ (najgorszy heretyk, z którym wszyscy prowadzili spory). Z kolei w rękopisie BJ 435 w kolofonie dzieła Piotra Komestora *Historia scholastica* przepisane gościście przez Andrzeja Gałkę jeden z czytelników zamazał imię skryby w taki sposób, aby było ono nieczytelne⁵⁴.

Tuszowanie w kodeksach imion autorów uznanych za heretyków lub za osoby sprzyjające herezji mogło stanowić formę stygmatyzacji, a zarazem demonstracji wierności ortodoksyjnej nauce Kościoła. W ten sposób potraktowano Jana Husa, którego przydomek starano się skrupulatnie zamalować lub wydrapać w większości tytułów jego mów i kazań znajdujących się w rękopisie BJ 1628, chociaż treść samych utworów pozostawiono bez ingerencji (fot. 1)⁵⁵. Była to forma symbolicznego wymazywania z pamięci imion tych, którzy niechlubnie zapisali się na kartach historii. Istnieje też inne, zgoła odmienne, wytłumaczenie takich działań. Mogła to być desperacka próba ukrycia autorstwa danego pisma, aby nie wzbudzało ono podejrzeń tych, którzy sprawdzali księgi pod kątem ich zgodności z prawdami wiary⁵⁶. Faktem jest, że zabieg ten raczej przyniósłby efekt odmienny od zamierzonego, ponieważ skreślenia zazwyczaj powinny wzmacniać czujność cenzora. Niemniej, strach popycha niekiedy do działań irracjonalnych, stąd trudno rozeznaczyć prawdziwą intencję. Mniejsze wątpliwości budzą natomiast przypadki przypisania danego utworu innemu autorowi. W rękopisie BJ 1855 kopista przy dziele Jana Wiklefa *De universalibus* prawdopodobnie celowo zmienił imię rzeczywistego autora na Wilhelma Anglika („Vilhelmi Anglici”)⁵⁷. Kopia ta pochodzi z Polski z 1449 roku czyli została sporządzona w czasie afery związanej z Andrzejem z Dobczyzna. Może to wyjaśniać przyczynę zamiaru „przemycenia” zakazanego dzieła do kodeksu bez narażania się na podejrzenia o sprzyjanie herezji.

⁵² W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 67–70.

⁵³ *Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 21 [nr 25/7].

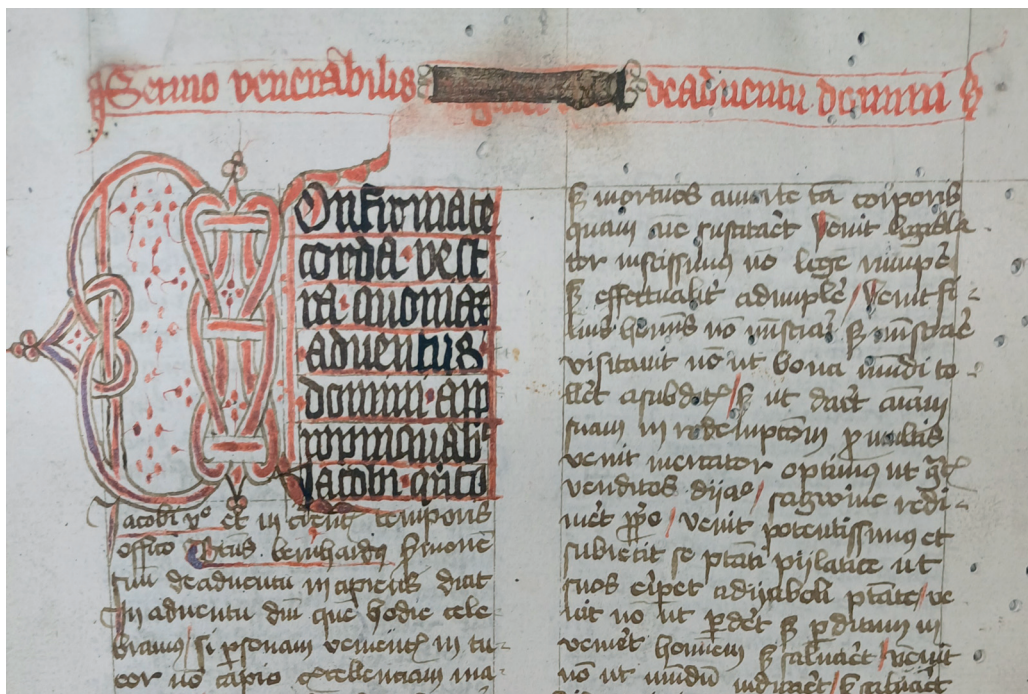
⁵⁴ BJ, rkp. 435, k. 308r. Zob. *Catalogus...*, dz. cyt., t. 2, oprac. M. Kowalczyki in., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 317–319 (autorzy opisu: M. Garbaczowa, J. Zathej).

⁵⁵ BJ, rkp. 1628, k. 2r, 5v, 15r, 17v, 24r, 55r.

⁵⁶ P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 85.

⁵⁷ BJ, rkp. 1855, k. 86r; zob. W. Senko, *Un traité inconnu “De esse et essentia”*, „Archives d’Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age” 1960, Vol. 27, s. 238–239.

Fot. 1. Przykład zamazania imienia Jana Husa w nagłówku

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1628, k. 2v

Uczeni w notach marginalnych nierzadko dawali wyraz swojej dezaprobaty wobec autorów czytanych dzieł lub konkretnych fragmentów uchodzących za gorszące, błędne lub heretyckie. W rękopisie BJ 1304 przy nocie objaśniającej zawartość *Floretusa* i nazywającej autora myśli w nich zawartych „doctor evangelicus”, jeden z czytelników, zapewne wiedząc, że chodzi o Wiklefa, dopisał: „Protestor” (Nie zgadzam się)⁵⁸. Z kolei w drugim zachowanym przekazie *Floretusa* (rękopis BJ 1305) Stanisław z Zawady (zm. 1491) zostawił w jednym miejscu komentarz do już istniejącej noty marginalnej, która brzmiała: „Hic errat de communione” (Ten myli się odnośnie do Komunii). Doktor teologii dopisał: „vir ewangelicus, qui alias dicitur dyabolicus” (fot. 2)⁵⁹ (mąż ewangeliczny, którego raczej należy zwać diabelskim). Inny ze znanych krakowskich profesorów Jan z Dąbrówki (zm. 1472), czytając traktat Jakoubka ze Stríbra o Komunii pod dwiema postaciami (rękopis BJ 2148, k. 58r–111v), zamieścił kilka uwag do tekstu, wskazując, że opisywane praktyki eucharystyczne są heretyckie⁶⁰. Także Jan Kanty (zm. 1473) postanowił ostrzec czytelnika przed treścią dwóch dzieł wspomnianego czeskiego kaznodziei znajdujących się w rękopisie BJ 1690, dopisując na końcu uwagi:

⁵⁸ BJ, rkp. 1304, k. 1r.

⁵⁹ BJ, rkp. 1305, k. 44r.

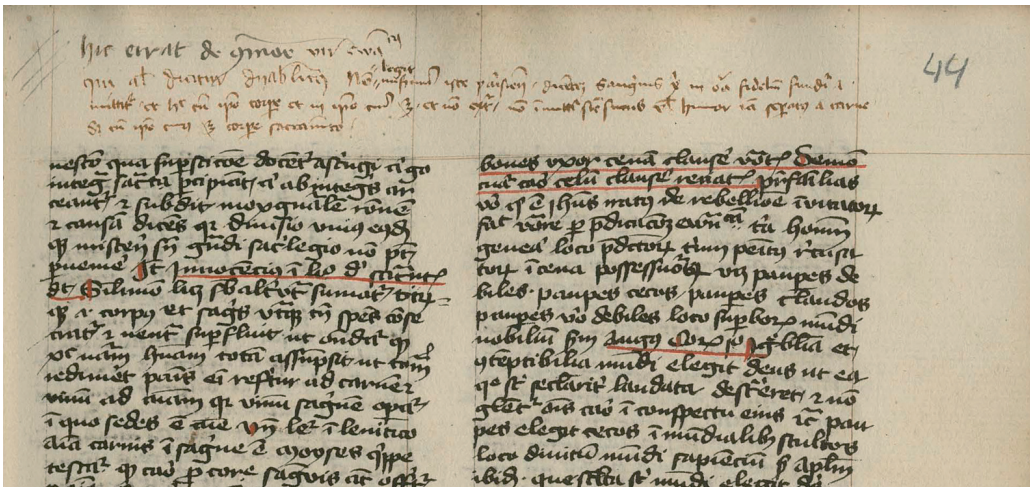
⁶⁰ BJ, rkp. 2148, k. 62v–63r.

„Et lege caute ne erroris vicio maculeris” (I czytaj uważnie, abyś nie skaził się błędami)⁶¹ oraz „Caute legatur hec materia, Ecclesiam sanctam venerando, ne error pro veritate assumatur. Auctoritas Ecclesie est maior omnibus istis argumentis...” (fot. 3). (Tę treść należy czytać uważnie, zachowując cześć wobec Kościoła, aby błąd nie był brany za prawdę. Autorytet Kościoła jest największym ze wszystkich argumentów)⁶².

Wykreślanie imion autorów, zamieszczanie tytułów wyraźnie wskazujących na hereetycki charakter dzieła czy też pozostawianie ostrzegawczych komentarzy było nieformalną metodą znakowania tekstów, które należało omijać albo czytać krytycznie. Działania te wpisywały się do kanonu różnorodnych form cenzurowania treści rozumianej jako krytycznego oceniania pod kątem zgodności z zasadami wiary chrześcijańskiej. Powyżej opisywane przypadki stanowiły stosunkowo łagodną formę przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się pism uznanych za hereetyckie lub zawierających poważne błędy doktrynalne.

Zdarzały się też przypadki jawnego cenzurowania rękopisów. Dobrym tego przykładem jest tekst Jana Husa *De sanguine Christi glorificato* znajdujący się w rękopisie BJ 327. Jeden z czytelników bądź właścicieli kodeksu, w całości zamalował treść dzieła, notabene przepisano jedynie w fragmencie (fot. 4). Pozostał tylko nagłówek: „Hec posicio ascribitur magistro Iohanni Hus” (Ta pozycja przypisywana jest mistrzowi Janowi Husowi)⁶³. Podobny cel można było osiągnąć poprzez wycinanie kart. Taki los spotkał nieznanego autora kazania znajdującego się pierwotnie w kolekcji kazań soboru w Konstancji w rękopisie BJ 1648. Jeden z właścicieli lub użytkowników kodeksu skrupulatnie wyciął

Fot. 2. Komentarz Stanisława z Zawady na temat Jana Wiklefa

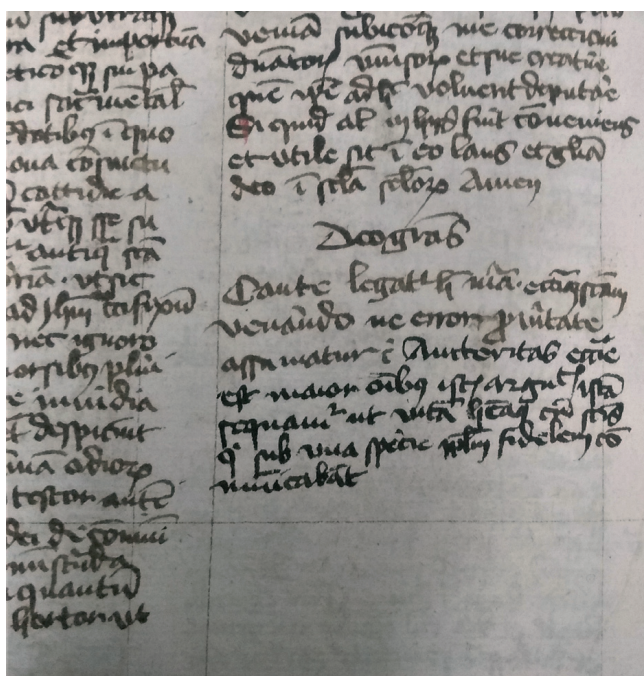
Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1305, k. 44r

⁶¹ BJ, rkp. 1690, k. 254v.

⁶² Tamże, k. 290v.

⁶³ BJ, rkp. 327, k. 243v–244r. Zob. *Catalogus...*, dz. cyt., t. 1, oprac. Z. Włodek, J. Zathej, M. Zwiernan, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 462 (autor opisu: M. Zwiernan).

Fot. 3. Ostrzeżenie dla czytelników zostawione przez Jana Kantego pod traktatem Jakoubka ze Stříbra o Komunii świętej pod dwiema postaciami

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1690, k. 290v

cały tekst zajmujący część karty 306v⁶⁴. W ten sposób uszkodzony został spory fragment kazania Ryszarda Fleminga, oxfordzkiego doktora teologii, wygłoszonego w Niedzielę Wielkanocną 28 marca 1417 roku w Konstancji, który znajdował się po drugiej stronie przyciętej karty⁶⁵. Ponieważ nie wiemy, jakie dzieło znajdowało się na wyciętym fragmencie, fakt usunięcia go z kodeksu niekoniecznie musiał oznaczać działania cenzorskie. Równie dobrze mogło chodzić o chęć przywłaszczenia sobie interesującego utworu przez czytelnika, choć sama forma jego pozyskania pozostaje mocno kontrowersyjna.

W kontekście badań cenzury w Polsce średniowiecznej trzeba zauważyć, że zapotrzebowanie na dzieła o tematyce heretyckiej nie było na naszych ziemiach duże. Zrozumienie ich treści wymagało bowiem znajomości nie tylko języka łacińskiego, ale też odpowiedniego przygotowania intelektualnego. Najbardziej znana sprawa, w którą zaangażowani byli także przedstawiciele uniwersytetu, dotycząca między innymi korzystania z podejrzanych dzieł, została wytoczona w 1428 roku (lub 1429) nadwornemu astrologowi Henrykowi Czechowi. Jednym z wielu zarzutów było posiadanie przez niego ksiąg zawierających zaklęcia, jak również pisma heretyckie, których nie oddał,

⁶⁴ BJ, rkp. 1648, k. 306r–v.

⁶⁵ Całość tekstu – zob. C. N i g h m a n, 'Accipiant Qui Vocati Sunt'. Richard Fleming's Reform Sermon at the Council of Constance, „Journal of Ecclesiastical History” 2000, Vol. 51, No. 1, s. 8–36.

Fot. 4. Zamazane kazanie Jana Husa

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 327, k. 243v

mimo nakazu inkwizytora⁶⁶. Istotnym powodem stosunkowo niewielkiej ilości zachowanych przekazów dzieł heretyckich na ziemiach polskich był słaby oddźwięk husytyzmu w Królestwie Polskim⁶⁷. Większość z zachowanych w uniwersyteckich zbiorach bibliotecznych dzieł Jana Husa⁶⁸, Jana Wiklefa⁶⁹ i Jakoubka ze Stříbra⁷⁰ zostało przepisyanych bądź przywiezionych w okresie przed soborem w Konstancji. Do wyjątków na-

⁶⁶ A. Birkenmajer, *Sprawa magistra Henryka Czecha*, „Collectanea Theologica” 1936, t. 17, nr 1–2, s. 220–221; S. Wielgus, „Consilia” de Stanislas de Scarbimiria contre l’astrologue Henri Bohemus (edition critique), „Studia Mediewistyczne” 1988, t. 25, s. 145–172; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 164.

⁶⁷ Więcej na ten temat zob. P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt.

⁶⁸ Wykaz zachowanych dzieł w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej – zob. F.M. Bartoš, P. Spunár, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 37.

⁶⁹ Cztery dzieła Jana Wiklefa zachowały się w rękopisie BJ 848, k. 3r–36r (*De universalibus*), k. 38r–50r (*De ideis*), k. 51r–72r (*De compositione hominis*), k. 72v–96v (*De tempore*) oraz jedno w rękopisie BJ 1855, k. 86r–125v (*De universalibus*). Zob. W.B. Thomson, *The Latin Writings of John Wyclif. Annotated Catalogue*, Toronto 1983, s. 21–22, *Subsidia Mediaevalia*, 14.

⁷⁰ Wszystkie dzieła w rękopisie BJ 2148 – zob. P. Spunár, *Repertorium auctorum Bohemorum pro vectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, t. 1, Wratislaviae–Varsaviae–Pragae 1985, nr 599, 607, 637, 639, *Studia Copernicana*, 25.

leży wspomniany już traktat Wiklefa *De universalibus* w rękopisie BJ 1855 skopiowany w 1449 roku oraz *Floretus* należący do Jana ze Słupcy z drugiej połowy XV wieku. Fakt ten stanowi dowód na to, że od momentu uznania tych dzieł za heretyckie, starano się unikać ich przepisywania i rozpowszechniania na większą skalę.

Husyci do agitacji światopoglądowej chętniej wykorzystywali kazania lub teksty pisane w języku narodowym (*in vulgari*), by móc dotrzeć do szerszych grup odbiorców, także tych niepiśmiennych. Właśnie z tego powodu wielu intelektualistów było niechętnych stosowaniu języka ojczystego w miejsce dominującej łaciny. W ustawodawstwie kościelnym XV wieku nakazano zwracać szczególną uwagę na teksty pisane w językach „ludu”⁷¹. Szczególny opór dotyczył tłumaczenia Biblii na język polski, ponieważ, zdaniem przeciwników, zabieg ten doprowadziłby do samodzielnej lektury Pisma Świętego przez ludzi świeckich, a to z kolei stwarzałoby pole do błędnych jego interpretacji i herezji. Z przekonaniem tym walczyć musiał Jakub Parkoszowicz z Żurawicy (zm. 1452), który starał się ukazać walory częstszego stosowania języka polskiego w piśmie⁷². Najbardziej znanym dziełem spisany po polsku, które wywołało poruszenie, była wspomniana już powyżej *Pieśń o Wiklefie* autorstwa Andrzeja Gałki z Dobczyna, która do naszych czasów dochowała się jedynie w postaci szesnastowiecznej kopii⁷³. Z kolei przesłuchiwanemu pod zarzutem husytyzmu wikaremu Stanisławowi z Pakości zarzucono posiadanie fragmentów Biblii pisanych w języku polskim, co miało świadczyć o jego prohusyckim nastawieniu⁷⁴. W zbiorach bibliotecznych Uniwersytetu Krakowskiego nie zachowały się żadne średniowieczne teksty w języku polskim, które budziłyby podejrzenia ówczesnych władz kościelnych i uniwersyteckich.

Pozostaje jeszcze wspomnieć o postępowaniu przeciwko osobom, których poglądy rodziły wątpliwości co do ich zgodności z zasadami wiary chrześcijańskiej. Na Uniwersytecie Krakowskim jeszcze przed aferą związaną z Andrzejem Gałką miał miejsce proces jednego z magistrów nazywanego Sołtysowicem. Nie wiadomo dokładnie, o którego wykładowcę o tym przydomku chodziło, nie jest też znana dokładna data wszczęcia wobec niego postępowania, a cała sprawa znana jest zaledwie z jednego źródła. Prowadzący sprawę Stanisław ze Skarbimierza (zm. 1431), doktor prawa kanonicznego, sporządził zestawienie błędów, które znalazły się w pismach Sołtysowica. Dotyczyły one tak różnych spraw, jak przykładowo niewłaściwe pojmowanie Trójcy Świętej, obrona pamięci Jana Husa czy możliwość osiągnięcia zbawienia przez innowierców, że trudno zaklasyfikować je do jakiegokolwiek ze znanych herezji. Władze uniwersyteckie wszczęły wobec podejrzanego proces inkwizycyjny, który miał na celu wyjaśnienie ortodoksyjnego stanowiska w omawianych kwestiach, skłonienie oskarżonego do odwołania swo-

⁷¹ S. B y l i n a, *Ruchy heretyckie w średniowieczu. Studia*, Wrocław 1991, s. 140.

⁷² W. T a s z y c k i, *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVII*, [wykaz osób zestawiała K. W a r c z e w s k a], Wrocław 1953, s. XIV, XVII, XXX.

⁷³ J. Z a t h e y, „*Pieśń o Wiklefie*” i jej zapomniana melodia, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1955, t. 46, z. 3, s. 171–187. Edycja pieśni – zob. tamże, s. 171–173; *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, [wybór i oprac.] W. W y d r a, W.R. R z e p k a, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995, s. 288–290.

⁷⁴ P. K r a s, *Husyci...*, dz. cyt., s. 89.

ich poglądów i pojednania się z Kościołem. Najprawdopodobniej cel został osiągnięty, a sprawa nie uzyskała większego rozgłosu⁷⁵.

Powyższe zestawienie jednoznacznie dowodzi, że na Uniwersytecie Krakowskim istniała pewna forma cenzury wprowadzona w latach 20. XV wieku, a więc na długo przed upowszechnieniem się druku. Miała ona nieco inne oblicze niż w początkach kolejnego stulecia. Nie znajdujemy bowiem jeszcze żadnych śladów usuwania niewygodnych sformułowań, wykreślania fragmentów tekstu, jak chętnie czynił to choćby Jan Długosz, czy zabraniań pisania dzieł. Zamiast tego zostało wprowadzone zarządzenie o konieczności informowania władz uczelni o rękopisach zawierających jakiegokolwiek pisma husyckie. Szczegółowy wykaz dzieł nie był potrzebny, jako że listę wyklętych autorów opracowały synody diecezjalne. By móc otrzymać licencję na dalsze korzystanie z kodeksów zawierających takie utwory, najprawdopodobniej wystarczyło, aby ich właściciele w sposób przekonujący wytłumaczyli powód ich posiadania. W przypadku dalszych wątpliwości mogli zostać zobowiązani do zademonstrowania swojego przywiązania do nauki Kościoła rzymskiego. Od lat 20. XV wieku wprowadzono obowiązkową przysięgę, w której każdy immatrykulowany deklarował odcięcie się od nauki husyckiej. Za niepodporządkowanie się rozporządzeniom lub za złamanie przysięgi groziło postawienie przed sądem już nie tylko rektorskim, ale inkwizycyjnym. Wydaje się zatem, że tego typu sprawy nie były rozpatrywane jako przewinienia o charakterze dyscyplinarnym, ale traktowane jako podejrzenie o herezję. W tej kwestii należy się jednak wstrzymać z kategorycznym osądem z powodu zbyt małej ilości znanych spraw i skąpych informacji źródłowych.

Profesorowie, poczuwając się do obowiązku stania na straży nauki katolickiej i zminimalizowania zagrożenia rozwoju herezji w murach uczelni, starali się sami podejmować stosowne kroki przeciwko rozprzestrzenianiu się heretyckich poglądów. Wszyscy byli zobowiązani do zgłaszania rektorowi przypadków nieujawnienia posiadania zakazanych dzieł. Niektórzy ponadto znakowali podejrzone utwory znajdujące się w księgozbiorach uniwersyteckich, nadając im jednoznacznie pejoratywny tytuł lub zamieszczając noty ostrzegające o kontrowersyjnej treści albo o potępieniu autora przez Kościół. Nie wiemy na pewno, jak należy interpretować fakt zamalowywania całości tekstu lub wycinania kart z rękopisów – czy była to kolejna forma cenzury, czy raczej sposób na uniknięcie przykrych konsekwencji w razie wykrycia istnienia heterodoksyjnych tekstów w rękopisach. Również nie da się jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, jakie dokładnie kary groziły za posiadanie zakazanych dzieł, o których istnieniu nie poinformowało się władz rektorskich. Znamy jedynie kilka takich przypadków, ale żaden z nich nie zakończył się wydaniem wyroku, ponieważ oskarżonym udało się uciec przed wymiarem sprawiedliwości. Jedyne odnotowany w źródłach proces na Uniwersytecie Krakowskim o sformułowanie heretyckich twierdzeń miał na celu wykazanie błędów i skłonienie pozwanego do ich odrzucenia i złożenia deklaracji wierności Kościołowi. Powyższa forma działania wpisywała się w średniowieczną praktykę tak zwanego upomnienia braterskiego⁷⁶.

⁷⁵ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 132–158.

⁷⁶ G.S. M o u l e, dz. cyt., s. 241–242.

Zarówno zorganizowane działania administracyjne uniwersytetu, jak i oddolne inicjatywy kadry profesorskiej okazały się skuteczne w zminimalizowaniu w środowisku akademickim upowszechniania dzieł podejrzanych i heretyckich. Większość takich tekstów znalazła się w bibliotekach przed oficjalnymi potępieniami ich autorów, co znaczy, że, poza paroma wyjątkami, zdecydowano się nie powielać ich treści, choć równocześnie nie niszczone już istniejących egzemplarzy. Znikoma ilość przypadków niesubordynacji wobec oficjalnych zakazów w ciągu prawie trzech ćwierci wieku świadczyć może o skuteczności podjętych kroków, niemniej warto zaznaczyć, że osiągnięcie postawionego celu było ułatwione, ponieważ koncepcje husyckie nie znalazły podatnego gruntu w środowisku intelektualnym w Krakowie. Niezależnie od tego, czy podjęte przez władze uniwersyteckie kroki prewencyjne były adekwatne do zagrożenia, czy nieco na wyrost, nie ma wątpliwości, że krakowska wszechnica aktywnie włączyła się do ogólnokrajowej akcji mającej na celu walkę z herezją w Królestwie Polskim i zajmowała ważne miejsce wśród instytucji stojących na straży ortodoksji.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rękopisy: 327, 435, 848, 1304, 1305, 1587, 1628, 1648, 1690, 1855, 2148.

Kraków, Biblioteka Naukowa PAU/PAN, rękopis: 1968.

Wrocław, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, rękopis: I F 588.

BIBLIOGRAFIA

„Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2000, t. 74, s. 235–262.

Bartoš F.M., Spunar P., *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965.

Barycz H., *Szkice z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1933, *Biblioteka Krakowska*, t. 80.

Birkenmajer A., *Sprawa magistra Henryka Czecha*, „*Collectanea Theologica*” 1936, t. 17, nr 1–2, s. 207–224.

Buchwald-Pelcowa P., *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 24.

Bullarium Poloniae, t. 5: 1431–1449, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś i in., Romae–Lublina 1995.

Bylina S., *Ruchy heretyckie w średniowieczu. Studia*, Wrocław 1991.

Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur, t. 1–8, oprac. Z. Włodek i in., Kraków 1980–2004.

Chrestomattia staropolska. Teksty do roku 1543, [wybór i oprac.] W. Wydra, W.R. Rzepka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995.

Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, wyd. J. Sawicki, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.

Dahan G., *Les intellectuels chrétiens et les Juifs au Moyen Âge*, Paris 1999.

Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, grecki, arabski, ormiański, polski, oprac. A. Baron, H. Pietras SJ, t. 3: (1414–1445) *Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym*, Kraków 2004.

Dużyk J., *Z dziejów cenzury w Krakowie w wiekach XV–XVII*, „*Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*” 1956, t. 2, s. 375–411.

- Garbacik J., Strzelecka A., *Uniwersytet Jagielloński wobec problemów husyckich w XV w. (próba wprowadzenia w zagadnienie)*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 1964, t. 5, z. 1–2, s. 7–52.
- Graff T., *The Monarchy of Wladyslaw Jagiello and Jerome of Prague*, „Husitský Tábor” 2017, t. 21, s. 9–28.
- Gręźlikowski J., *Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, „Prawo Kanoniczne” 2004, t. 47, nr 1–2, s. 151–180.
- Guzowski P., *Pierwszy polski indeks ksiąg zakazanych*, „Studia Podlaskie” 2002, t. 12, s. 173–202.
- Instrukcja dla wizytatorów synodalnych w prowincji gnieźnieńskiej*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 5, Kraków 1889, s. 29–32, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 13.
- Jakubowski Z., *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420–1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, „Studia o rukopisach” 1992, t. 29, s. 69–78.
- Jurek T., *Szamotoły Stare*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 4, oprac. P. Dembiński i in., red. T. Jurek, Poznań 2008, s. 807–809.
- Kejř J., *Husův proces*, Praha 2000.
- Knapek E., *Biskupi polscy wobec czeskiego ruchu reformatorskiego i wizyty Hieronima z Pragi*, [w:] *Středověká univerzitní vzdělanost*, wyd. M. Nodl, Praha 2017, s. 169–174, *Colloquia Mediaevalia Pragensia*, t. 18.
- Knapek E., *Piotr Wysz wobec kryzysu Kościoła*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka OP, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 301–310.
- Knapek E., *Rękopisy średniowieczne w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Roczniki Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2012, t. 57, s. 9–47.
- Kowalczyk M., *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, *Źródła do Dziejów Nauki i Techniki*, t. 8.
- Krafl P.O., *Polské provinciální synody 13.–15. století*, Praha 2016.
- Kras P., *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.
- Kras P., *Pastor gregis dominici et doctrina pestifera. Działania Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie Andrzeja Galki z Dobczyzna (1448–1449)*, [w:] *Ecclesia – regnum – fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. S. Gawlas i in., Warszawa 2015, s. 639–653.
- Krzyżaniakowa J., *Profesorowie krakowscy na uniwersytecie w Pradze – ich mistrzowie i koledzy*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. W. Bukowski i in., Kraków 1995, s. 505–527.
- Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000.
- Markowski M., *Pierwowzory uniwersytetów*, Olecko 2003, *Episteme*, 32.
- Meserve M., *The Papacy, Power, and Print: The Publication of Papal Decrees in the First Fifty Years of Printing*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, eds. N. Lamal, J. Cumby, H.J. Helmers, Leiden–Boston 2021, s. 259–299.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpr. R. Grzesika, Kraków 2004.
- Moule G.S., *Corporate Jurisdiction, Academic Heresy, and Fraternal Correction at the University of Paris, 1200–1400*, Leiden–Boston 2016, *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, Vol. 51.
- Nighman C., *‘Accipiant Qui Vocati Sunt’. Richard Fleming’s Reform Sermon at the Council of Constance*, „Journal of Ecclesiastical History” 2000, Vol. 51, No. 1, s. 1–36.
- Ożóg K., *Kleine Pastoralkompendien in den späten Mittelalter*, [w:] *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, Hrsg. N. Kruppa, L. Zygnier, Göttingen 2006, s. 215–237.
- Ożóg K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*, Kraków 2004, *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU*, t. 105.
- Pettegree A., Hall M., *The Reformation and the Book: A Reconsideration*, „The Historical Journal” 2004, Vol. 47/4, s. 785–808.

- Potkowski E., *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984.
- S. Aurelii Augustini *Cognitio vitae, seu De cognitione verae vitae*, [w:] *Patrologia Latina*, Vol. 40, rec. J.P. Migne, Parisiis 1887, kol. 1005–1032.
- Seňko W., *Un traité inconnu "De esse et essentia"*, „Archives d’Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age” 1960, Vol. 27, s. 229–266.
- Sesboüé B., *Poza Kościołem nie ma zbawienia. Historia formuły i problemy interpretacyjne*, tłum. A. Kuryś, Poznań 2007, A Ω.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 2, red. M. Plezia, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1967.
- Spunar P., *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, t. 1, Wratislaviae–Varsaviae–Pragae 1985, *Studia Copernicana*, 25.
- Statuta Alberti Jastrzębiec episcopi Cracoviensis. Ann. 1423*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 4, ed. U. Hayzmann, Kraków 1875, s. 61–86.
- Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, wyd. B. Ulanowski, J. Fijałek, A. Vetulani, Kraków 1951, s. 8, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*, t. 4.
- Szelińska W., *Książka różnowiercza na Uniwersytecie Krakowskim w początkach Reformacji*, „Roczniki Biblioteczne” 1985, t. 39, nr 1–2, s. 83–114.
- Szyndler B., *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku*, Kraków 1993.
- Świeboda W., *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Paganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013.
- Świeboda W., *Universitas contra haeresim. Działalność Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2021, *Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 7.
- Taszycki W., *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVII*, [wykaz osób zestawiała K. Warczewska], Wrocław 1953.
- Tomczak R.T., *Kontakty edukacyjne Polaków z uniwersytetami praskimi w okresie średniowiecza. Studium propozograficzne*, Poznań 2020.
- Thomson W.B., *The Latin Writings of John Wyclif. Annotated Catalogue*, Toronto 1983, *Subsidia Mediaevalia*, 14.
- Van Engen J., *A World Astir: Europe and Religion in the Early Fifteenth Century*, [w:] *Europe After Wyclif*, eds. J.P. Hornbeck, M. Van Dussen, New York 2017, s. 11–45.
- Wielgus S., „*Consilia*” de Stanislas de Scarbimiria contre l’astrologue Henri Bohemus (edition critique), „*Studia Mediewistyczne*” 1988, t. 25, s. 145–172.
- Wolny J., *Maurycy Rwaczka i „Floretus theologicus” w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej i innych księgozbiorów*, „*Buletyn Biblioteki Jagiellońskiej*” 1977, t. 27, s. 5–20.
- Zathey J., „*Pieśń o Wiklefie*” i jej zapomniana melodia, „*Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*” 1955, t. 46, z. 3, s. 171–187.
- Zumkeller A. OSA, *Manuscripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966, Cassiciacum, Bd. 20.
- Zwiercan M., *Rwaczka Maurycy z Pragi*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 279–280.
- Zygner L., *Działalność synodalna arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca (próba retrospekcji i reinterpretacji)*, „*Studia Mazowieckie*” 2015, t. 10/24, nr 3, s. 59–82.

ABSTRAKT

Praca ma na celu znalezienie odpowiedzi na kilka pytań: czy na Uniwersytecie Krakowskim w pierwszej połowie XV w. istniała cenzura, jakie dzieła uznane zostały za zakazane i jakie działania podejmowane były przez władze uniwersyteckie wobec tych, którzy nie podporządkowali się zarządzeniom rektora w kwestii konieczności zgłaszania podejrzanych tekstów.

W artykule przebadane zostały okoliczności wprowadzenia nakazu informowania rektora o posiadaniu dzieł autorów z kręgów husyckich oraz przysięgi o niepopieraniu nauk Jana Husa, a także omówione przypadki postępowania wobec członków społeczności uniwersyteckiej, którzy nie podporządkowali się rozporządzeniom lub popierali i rozpowszechniali heretyckie poglądy. Zwrócono uwagę na różne formy znakowania podejrzanych tekstów i oddolne działania profesorów krakowskich mające na celu ostrzeżenie czytelników przed niebezpieczną treścią.

Podjęte badania wykazały, że Uniwersytet Krakowski czynnie włączył się w ogólnokrajową akcję mającą na celu obronę wiary katolickiej przed przenikaniem ideologii husyckiej i wszelkiej innej herezji na ziemi polskiej, a cenzura religijna polegająca na poszukiwaniu podejrzanych dzieł i eliminowaniu błędów występujących w pismach uczonych okazała się być skuteczną formą walki.

SŁOWA KLUCZOWE:

cenzura religijna, Uniwersytet Krakowski – XV w., husytyzm, zbiory rękopiśmienne

PROHIBITED WORKS. FORMS OF CENSORSHIP AT THE UNIVERSITY OF KRAKÓW IN THE FIRST HALF OF THE 15TH CENTURY

ABSTRACT

This paper aims to find answers to several questions: whether censorship existed at the University of Krakow in the first half of the 15th century, which works were considered banned, and what actions were taken by the university authorities against those who disobeyed the Rector's orders to report suspicious texts.

The article examines the circumstances of the introduction of the order to inform the rector of the possession of works by Hussite authors and the oath not to support the teachings of Jan Hus, and discusses the cases of action taken against members of the university community, who disobeyed the orders or supported and disseminated heretical views. Attention is drawn to the various forms of labelling the suspect texts and the grassroots activities of Krakow professors to warn readers of dangerous content.

The research carried out shows that the University of Krakow actively participated in the nationwide campaign to defend the Catholic faith against the infiltration of Hussite ideology and any other heresy into Polish lands, and that religious censorship involving the search for suspect works and the correction of errors found in the writings of scholars proved to be an effective form of struggle.

KEYWORDS:

religious censorship, University of Krakow – 15th century, Hussitism, manuscript collections